

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.15>**О. В. Лахова**

кандидат юридичних наук, доцент
доцентка кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

В. В. Миронова

аспірантка кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСТАТНІСТЬ ДОКАЗІВ ЯК ЗАСАДА ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ

В статті розглядаються питання щодо особливості інституту спеціальної конфіскації, показуючи його еволюцію від стародавніх суспільств до сучасного правового контексту. Йде наголошення на важливість спеціальної конфіскації у боротьбі зі злочинністю, особливо з організованою злочинністю та корупцією. В статті окреслюються засади застосування спеціальної конфіскації за Кримінальним кодексом України, вказуючи на різноманітні ситуації, коли цей захід може бути застосований.

Основним аспектом тексту статті є достатність доказів, яка гарантує захист прав людини та законність судових рішень щодо застосування спеціальної конфіскації. Підкреслюється важливість об'єктивності, належності та допустимості доказів, а також їхня спрямованість на встановлення фактів злочинного діяння та зв'язку з конфіскацією майна.

Висвітлюються проблеми у сфері доказування для спеціальної конфіскації, такі як недостатність доказів, складність їх збору, правові прогалини, міжнародне співробітництво тощо. Зазначається, що вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчої бази, підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та судового апарату, розвиток міжнародної взаємодії у цій сфері та застосування сучасних новітніх технологій.

Ключові слова: доказування, достатність доказів, запобіжний захід, спеціальна конфіскація, міжнародне співробітництво, справедлива рівновага, відновлення соціальної справедливості, засади застосування конфіскації, кримінальні правопорушення, кримінальний процес.

Постановка проблеми полягає в тому, що українське законодавство щодо спеціальної конфіскації має свої особливості та проблемні аспекти. Ключовим аспектом є достатність доказів, яка гарантує захист прав людини та законність судових рішень щодо застосування спеціальної конфіскації. Аналізуються проблемні питання у сфері доказування для спеціальної конфіскації та окреслено шляхи вирішення цих проблем за допомогою низки заходів, які можна впровадити у правову систему України.

Стан дослідження. Дослідженням проблемного питання спеціальної конфіскації та достатності доказів займається велика кількість вчених-юристів, наприклад: Микола Гордієнко, Ірина Осташко, Олена Швець, Сергій Іванов, Олександр Ковальчук, Ігор Підгрушний, Тетяна Коваленко, Ольга Петренко, Олександр Запо-

рожець, Лариса Михайленко, Анна Винник та інші.

Метою статті виступає дослідження проблем, пов'язаних із застосуванням спеціальної конфіскації, зокрема достатність доказів, складність їх збору, правові прогалини та неточності,

Виклад основних положень. Спеціальна конфіскація як інститут має давню історію. У стародавніх суспільствах конфіскація майна використовувалася як покарання за кримінальні правопорушення. Наприклад, в античних Греції та Римі конфіскація майна застосовувалася до державних злочинців, зрадників та інших серйозних правопорушників. З розвитком правових систем у Новий час конфіскація майна почала регулюватися більш чітко. В багатьох країнах Європи з'явилися закони, що визначали підстави та порядок конфіскації. Наприклад,

у Франції після Великої французької революції 1789 року було встановлено чіткі правила щодо конфіскації майна як засобу боротьби з політичними противниками. У XIX столітті в багатьох країнах світу відбувалася кодифікація кримінального права. Конфіскація майна стала чітко регламентованою процедурою, яка використовувалася не тільки як покарання, але й як засіб повернення незаконно отриманого майна до держави. У XX столітті інститут спеціальної конфіскації зазнав значних змін. Після Першої та Другої світових воєн багато країн внесли зміни до свого законодавства, включаючи положення про конфіскацію майна на підставі участі у війнах або співпраці з окупаційними режимами. Сьогодні спеціальна конфіскація є важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю, особливо з організованою злочинністю та корупцією. У багатьох країнах світу спеціальна конфіскація використовується для вилучення майна, здобутого злочинним шляхом. Наприклад, у країнах Європейського Союзу діють єдині правила щодо конфіскації майна, пов'язаного з тероризмом та іншими серйозними кримінальними правопорушеннями. [2, с. 273]

Спеціальна конфіскація є процесом, коли суд ухвалює рішення про безоплатне передачу до державного власності грошей, цінностей та іншого майна в разі вчинення кримінального правопорушення, який передбачає такий захід за відповідними статтями Кримінального кодексу. Це означає, що спеціальна конфіскація може бути застосована у випадку будь-якого кримінального правопорушення, для якого передбачено такий захід у санкції статті. [4, с. 104]

Засадами застосування спеціальної конфіскації за КК України визнають у випадках, коли грошові кошти, матеріальні цінності та інше майно:

- отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення або є доходом від такого майна;
- використовувалися для спонукання особи до злочинних діянь, фінансування кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;
- стали об'єктом кримінального правопорушення, але не повертаються власнику або переходять у власність держави;
- були використані як інструменти або засоби для здійснення кримінального правопорушення, за винятком тих, що повертаються

власнику, який не знав про їхнє незаконне використання.

Спеціальна конфіскація може застосовуватися навіть у випадках, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності через вік, неосудність або звільнення від відповідальності за законом. [8, ст. 96-2]

Відповідно до положень загальної частини Кримінального кодексу, для застосування спеціальної конфіскації потрібно, щоб було вчинене кримінальне правопорушення, передбачене статтею 354 та статтями 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 розділу XVII Особливої частини, або суспільно небезпечний поступок, що підпадає під визначені статті. Однак аналіз санкцій статей Особливої частини КК України показує, що спеціальна конфіскація передбачена й іншими нормами, наприклад, за статтею 201 контрабанди. Це свідчить про обов'язковість спеціальної конфіскації у деяких випадках, окрім конфіскації майна як покарання. Існують дві протилежні позиції щодо природи "спеціальної конфіскації": одні вважають її кримінально-правовою, інші – кримінально-процесуальною, і пропонують виключити її з КК України.

Спеціальна конфіскація застосовується до майна, здобутого злочинним шляхом, тоді як загальна конфіскація підлягає майну засудженого на праві власності. Таким чином, спеціальна конфіскація може також зачіпати інтереси третіх осіб, у яких може перебувати вказане майно. Крім того, у разі, якщо гроші та цінності були перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає це майно. Також спеціальна конфіскація може бути призначена, навіть якщо особа не підлягає кримінальній відповідальності чи провадження по справі закрито. Це положення, проте, може потребувати подальшого вдосконалення.

Достатність доказів як засада застосування спеціальної конфіскації є важливим аспектом у правовій системі, що гарантує захист прав людини і законність прийняття судових рішень. Достатність доказів – це ключовий принцип у кримінальному праві, який передбачає, що для підтвердження факту вчинення кримінального правопорушення та наявності підстав для спеціальної конфіскації повинні бути наявні об'єктивні, належні та допустимі докази. Основні компоненти достатності доказів:

1. Об'єктивність: докази повинні бути неупередженими і незалежними. Вони мають підтверджувати факти, які не залежать від суб'єктивної думки або особистих оцінок учасників процесу.

2. **Належність:** докази повинні мати пряме відношення до справи. Вони повинні підтверджувати або спростовувати обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

3. **Допустимість:** докази повинні бути отримані законним шляхом і відповідати всім вимогам процесуального законодавства. Це означає, що докази не можуть бути отримані з порушенням прав та свобод людини або з використанням незаконних методів. [3, ст. 113]

Для спеціальної конфіскації також важливо, щоб докази підтверджували не тільки факт вчинення кримінального правопорушення, а й зв'язок між злочинною діяльністю та майном, яке підлягає конфіскації. Дотримання цих принципів гарантує, що рішення суду буде обґрунтованим і справедливим. [1]

Необхідність дослідження достатності доказів в контексті спеціальної конфіскації полягає в наступних засадах:

1. **Забезпечення справедливої рівноваги та законності.** Дослідження достатності доказів гарантує, що процес спеціальної конфіскації буде відновлювати соціальну справедливість та відповідатиме принципам законності. Це знижує ризик прийняття необґрунтованих або незаконних рішень, які можуть порушувати права особи.

2. **Захист прав і свобод людини.** Право на справедливий судовий розгляд є фундаментальним правом людини. Важливо, щоб рішення про конфіскацію майна ґрунтувалося на об'єктивних, належних і допустимих доказах, щоб уникнути неправомірного позбавлення власності.

3. **Попередження зловживань.** Достатність доказів служить запобіжником від зловживань з боку правоохоронних органів та судових інстанцій. Це зменшує ризик корупції та забезпечує, що конфіскація проводиться виключно у випадках, коли є вагомий підстави.

4. **Довіра до правосуддя.** Громадяни повинні мати впевненість у тому, що судова система працює чесно і справедливо. Дослідження достатності доказів підвищує довіру до судових рішень та правоохоронних органів.

5. **Ефективність кримінальної юстиції.** Якісне дослідження доказів дозволяє ефективно боротися зі злочинністю, адже тільки на основі надійних доказів можна приймати обґрунтовані рішення про конфіскацію майна, яке використовується в злочинних цілях або отримане незаконним шляхом.

6. **Уніфікація судової практики.** Ретельне дослідження достатності доказів сприяє уніфікації судової практики, оскільки встановлює чіткі критерії для оцінки доказів. Це забезпечує однакове застосування закону в подібних випадках. [6, с. 216]

Дослідження достатності доказів у контексті спеціальної конфіскації є невід'ємною складовою процесуальної справедливості і необхідною умовою для дотримання прав людини та ефективного функціонування системи правосуддя.

Основними проблемними чинниками в сфері доказування для спеціальної конфіскації можна назвати:

– **Недостатність доказів.** Однією з головних проблем є недостатність доказової бази, що підтверджує зв'язок між кримінальним правопорушенням і майном, яке підлягає конфіскації. Відсутність достатньої кількості надійних і достовірних доказів може призвести до неправомірного рішення суду або до уникнення конфіскації злочинного майна.

– **Складність збору доказів.** Збір доказів, особливо у випадках організованої злочинності та корупції, є складним процесом. Правопорушники використовують складні схеми для приховування незаконно здобутого майна, що ускладнює встановлення фактичних обставин та зв'язку між майном і злочинною діяльністю.

– **Правові прогалини та неточності.** У законодавстві можуть існувати прогалини або неточності, що ускладнюють процес доказування. Наприклад, недостатньо чітко визначені критерії для визнання майна предметом конфіскації або відсутність механізмів для ефективного збору доказів.

– **Міжнародне співробітництво.** У випадках, коли майно знаходиться за кордоном, виникають проблеми з міжнародним співробітництвом. Відсутність узгоджених процедур і труднощі в обміні інформацією між країнами можуть ускладнювати доведення злочинного походження майна.

– **Дотримання прав людини.** Процес доказування повинен здійснюватися з дотриманням прав і свобод людини. Порушення прав особи під час збирання доказів може призвести до визнання їх недопустимими, що ускладнює процес конфіскації.

– **Технічні складності.** Сучасні технології дозволяють правопорушникам ефективно приховувати сліди своїх кримінальних діянь. Використання криптовалют, анонімних фінансових

транзакцій та інших технічних засобів створює додаткові складнощі для правоохоронних органів у зборі доказів.

– **Кваліфікація правоохоронців та суддів.** Належна підготовка та кваліфікація правоохоронців і суддів є важливим фактором для ефективного доказування. Відсутність достатнього досвіду або знань може призвести до помилок у процесі збору, оцінки та аналізу доказів.

– **Протидія з боку правопорушників.** Порухники кримінального законодавства можуть активно протидіяти процесу доказування, використовуючи різні методи, такі як тиск на свідків, знищення доказів або використання корупційних схем для уникнення відповідальності. [5, с. 33-34]

Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації правоохоронців, розвиток міжнародного співробітництва та застосування сучасних технологій для збору доказів. Судова практика в Україні свідчить про те, що цей захід може бути ефективним інструментом в боротьбі з корупцією та іншими кримінальними правопорушеннями, але водночас вимагає суворого дотримання прав людини та процедурної справедливості.

Висновок. Отже, у статті висвітлено історію та сучасний стан інституту спеціальної конфіскації, зазначаючи його еволюцію від стародавніх суспільств до сучасного правового контексту. Окреслено, що спеціальна конфіскація є важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю, особливо з організованою злочинністю та корупцією. Однак українське законодавство щодо спеціальної конфіскації має свої особливості та проблеми. Також розглядаються засади застосування спеціальної конфіскації за Кримінальним кодексом України, вказуючи на різноманітність ситуацій, коли цей захід може бути застосований. Важливим аспектом статті є також достатність доказів, які гарантує захист прав людини та законність судових рішень щодо застосування спеціальної конфіскації. У тексті були зазначені проблемні питання у сфері доказування для спеціальної конфіскації та окреслено шляхи вирішення цих проблем за допомогою низки заходів, які можна впровадити у правову систему України. Загалом, можна визначити, що спеціальна конфіскація є важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю, але її ефективне застосування вимагає неухильного дотримання законодав-

ства та дуже ретельного аналізу доказової бази.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Надія Стефанів. Належність і допустимість доказів вимоги ЄКПЛ та КПК. *ВЕРХОВНИЙ СУД*. URL: https://supreme.court.gov.ua/user-files/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_2022_01_27_.pdf.
2. Lukomska A. History of establishment of the institute of special confiscation in the legislation of Ukraine and of certain European states. *Knowledge, education, law, management*. 2020. Т. 1, № 3. С. 270–277. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.44>.
3. Shulgin S. Sufficiency of evidence as a basis for the adoption of procedural decisions by the investigator and prosecutor. *Law and public administration*. 2019. Т. 2, № 2. С. 109–116. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-2.16>.
4. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 272 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/956/1/%D0%94%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8F_2018.pdf.
5. Винник А. О., Вуннук А. О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України: дисертація : thesis. 2019. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3546>.
6. Дементьев М. В. Принципи оцінки доказів у кримінальному провадженні. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6131>.
7. Конфіскація майна та спеціальна конфіскація як заходи кримінально-правового впливу на суспільно небезпечні посягання з боку фізичних осіб (частина 1). *LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі*. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/konfiskatsiya-majna-ta-spetsialna-konfiskatsiya-yak-zahody-kryminalno-pravovogo-vplyvu-na-suspilno-nebezpechni-posyagannya-z-boku-fizychnyh-osib/>.
8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

O. V. Lakhova, V. V. Myronova. Sufficiency of evidence as a basis for the application of special confiscation: features of proof

the article examines the peculiarities of the institution of special confiscation, showing its evolution from ancient societies to the modern legal context. Emphasis is placed on the importance of special confiscation in the fight against crime, especially organized crime and corruption. The article discusses the principles of applying special confiscation under the Criminal Code of Ukraine, indicating various situations when this measure can be applied.

The main aspect of the text of the article is the sufficiency of the evidence, which guarantees the protection of human rights and the legality of court decisions regarding the application of special confiscation. The importance of objectivity, propriety and admissibility of evidence is emphasized, as well as their focus on establishing the facts of the crime and the connection with confiscation of property.

Problems in the field of evidence for special confiscation are highlighted, such as insufficient evidence, difficulty in collecting it, legal gaps, international cooperation, etc. It is noted that solving these problems requires a comprehensive approach, which includes improving the legislative framework, improving the qualifications of law enforcement officers and the judiciary, developing international cooperation in this area, and using the latest modern technologies.

Key words: *proof, sufficiency of evidence, preventive measure, special confiscation, international cooperation, fair balance, restoration of social justice, principles of confiscation, criminal offenses, criminal process.*